

NOVOSTI IZ PROŠLOSTI

(Vojin Dimitrijević (prir.), *Novosti iz prošlosti: znanje, neznanje, upotreba i zloupotreba istorije*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2010)

Dr Vladimir PETROVIĆ

Institut za savremenu istoriju

„Budućnost nam je izvesna, ali nam se prošlost stalno menja“, jetka je sovjetska pošalica iz vremena Hladnog rata. Ovo upozorenje ni danas ne gubi na aktuelnosti, utisak je po čitanju studije *Novosti iz prošlosti*, koju je u izdanju Beogradskog centra za ljudska prava priredio profesor Vojin Dimitrijević, u saradnji sa autorkama Dubravkom Stojanović, Radinom Vučetić, Sanjom Petrović Todosijević, Olgom Manojlović Pintar i Radmilom Radić. Kako priređivač ističe u predgovoru „u našem regionu kao da se sadašnjost stopila sa prošlošću, pa čak i onom dalekom (...). Žrtva takvih promena postalo je i samo jezgro istorijskog znanja.“ Osnov za izricanje ove uznemiravajuće presude, a ujedno i okosnicu ove knjige, koja strukturom i sadržinom ne liči ni na šta do sada objavljeno u srpskoj historiografiji, predstavlja istraživanje javnog mnjenja, čiji je osnovni predmet ujedno i podnaslov studije – *Znanje, neznanje, upotreba i zloupotreba istorije*. Beogradski centar za ljudska prava je u saradnji sa grupom vrsnih istoričarki osmislio istraživanje

koje je sproveda agencija IPSOS Strategic Marketing. Pitanja su imala za cilj da na reprezentativnom uzorku utvrde šta građani Srbije znaju, ili misle da znaju o prošlosti.

Dobijeni rezultati bezmalo su dramatični. Ilustracije radi, a uvreženom mišljenju nasuprot, građani Srbije se baš mnogo i ne interesuju za prošlost – gotovo 60% ispitanika tvrdi da ih istorija posebno ne interesuje, a preko 10% se za nju ne interesuje uopšte. Približno je isti procenat ispitanika (73%) koji ujedno priznaju da prošlost ne poznaju naročito. Interesantno je da uprkos tome ispitanici bez ustezanja odgovaraju na kompleksna pitanja, na koja daju koliko decidirane, toliko i paradoksalne odgovore. Preovlađuje nejasna slika o prošlosti, poražavajuće neznanje elementarnih činjenica iz opšte istorije, kao i etnocentrično tumačenje nacionalne istorije, koje se takođe temelji na zabludama. Tako preko 40% ispitanika smatra da su Srbi starosedeoci na Balkanu, 58% drži da je ćirilica nastala među Srbima, a 63% misli da su Beograd i Solun bili deo Dušanovog carstva; samo 28% zna kada je Kosovo ušlo u sastav Srbije, tek 27% je upućeno da su Turci bili najbrojnije stanovništvo Beograda pre ustanaka, a jedva 39% zna kada je Srbija postala nezavisna država. Paradoksi postaju ogoljeniji u odgovorima na pitanja iz savremene istorije. Dominira velika ideološka zbunjenost kada je reč o Drugom svetskom ratu, kao i ambivalentan odnos spram Jugoslavije. Čak 49% ispitanika smatra da je stvaranje zajedničke države bilo greška (33% da nije, 18% nema stav). Istovremeno, 69% ispitanika tvrdi da im je žao što se Jugoslavija raspala (19% ne žali, a 12% tvrdi da im je svejedno). Za raspad države ispitanici najviše krive Hrvate, ali među političarima kao najodgovornijeg ističu Slobodana Miloševića. Građani su frapantno loše informisani o ratovima devedesetih, a posebno o ratnim zločinima – 48% ne zna šta se dogodilo na Ovčari, a i oni koji tvrde da znaju daju pretežno netačne odgovore. Samo 21% zna da je JNA bombardovala Dubrovnik, a 71% nije čulo za otmicu u Sjeverinu. Imajući to vidu, ne čudi što se čak 70% ispitanika slaže da je Srbija uvek vodila samo oslobodilačke ratove.

Kako razumeti ove rezultate? Posebna vrednost ovog izdavačkog poduhvata leži u ideji da se omogući profesionalcima koji se bave prošlošću da o tome daju svoj sud. Ugledne stručnjakinje sa Katedre za savremenu istoriju Filozofskog

fakulteta (Dubravka Stojanović, Radina Vučetić) i Instituta za noviju istoriju Srbije (Sanja Petrović Todosijević, Olga Manojlović Pintar i Radmila Radić) izvanredni su tumači ovih rezultata, budući da se radi o istoričarkama ostvarenim u istraživanju prošlosti, ali i posebno verziranim u proučavanju promena percepcija prošlosti i razvoja kulture sećanja. Otuda u svojim analizama one brzo prelaze preko zgražavanja nad neobaveštenošću sugrađana i drugim opštim mestima sa kojima se istoričari svakodnevno susreću. Njihovi prilozi – „U „ogledalu drugih“ (D. Stojanović), „Neprosvećena prošlost“ (R. Vučetić), „Nacionalno vreme. Okvir za samopercepciju građana Republike Srbije“ (S. Petrović Todosijević), „Rat i nemir. O viđenjima socijalističke Jugoslavije, Drugog svetskog rata u kome je nastala i ratova u kojima se raspala“ (O. Manojlović Pintar) i „Pripadanje bez verovanja i poznavanja“ (R. Radić) – predstavljaju podsticajne studije o uzrocima, razmerama i posledicama krize istorijske svesti u savremenoj Srbiji.

Razume se da je pitanje političke manipulacije prošlošću izbilo u centar ove analize. Nasleđena iz socijalizma, praksa instrumentalizacije prošlosti potpuno je razobručena tokom devedesetih godina. Radikalno iščitavanje i interpretiranje istorije u nacionalističkom ključu predstavljalo je projekat na čijem su ostvarenju ruku pod ruku radili političari, mediji i naučnici. Etnocentrično shvatanje prošlosti prenosilo se dalje kroz obrazovni sistem, iz kojeg je po sopstvenom priznanju 67% ispitanika steklo najviše predstava o prošlosti. Tako je nastava istorije nastavila da igra svoju tradicionalnu ulogu svojevrstne „predvojničke obuke“ posredstvom udžbenika koje je u Srbiji doskoro propisivala i odobravala država. Prema mišljenju Dubravke Stojanović, poboljšanje može uslediti samo ukoliko se ova praksa dosledno zameni primenom metode multiperspektivnosti koja bi doprinela korigovanju etnocentričnog pogleda na prošlost, dok Radina Vučetić smatra da do takve promene ne može doći bez sveobuhvatnog organizovanog napora usmerenog ka prosvetivanju stanovništva. Olga Manojlović Pintar naglašava da je slika prošlosti, ne bez razloga, posebno iščašena kada je reč o ratovima devedesetih godina, a Sanja Petrović Todosijević iz analize starosne dobi ispitanika izvlači zaključak da najmlađa generacija najslabije i poznaje prošlost, iz čega ishodi zaključak da ćemo se tek nositi sa punim posledicama ovog problema.

Iz prošlosti nam, dakle, dolaze pretežno nevesele novosti, pri čemu je nepoznavanje činjenica manji deo problema. U složenom procesu upoznavanja sa prošlošću činjenice se opažaju, povezuju i interpretiraju u skladu sa preovlađujućim sistemom vrednosti. Otud ovo istraživanje ne svedoči samo o neznanju i zloupotrebi istorije, već i o dubokoj pometnji građana koji su preko glave preturili nekoliko društvenih poredaka, državnih okvira i ratova. Sa mukom tražeći smisao u svojoj sadašnjosti, oni ga ne vide ni u prošlosti. To, međutim, nije opravdanje, već podsećanje da usvajanje racionalnih spoznaja o prošlosti treba da služi boljem razumevanju stvarnosti, snalaženju u svetu čiji smo deo i izgradnji kritičkog mišljenja. Rezultati ovog istraživanja i njegova tumačenja upućuju na zaključak da je u Srbiji taj efekat izostao.